

4

Kanssatutkimus ja valta Auktoriteetista tasavertaisuuden ihanteeseen

Marjukka Laiho, Nina Tokola ja Päivi Eriksson

Tarkastelemme tässä luvussa kanssatutkimuksen tutkimusasetelmia ja -prosessia erityisesti vallan ja siihen liittyvien kokemusten kautta. Lähdemme liikkeelle siitä ajatuksesta, että ammattitutkijan ja kanssatutkijan kohtaamiseen sisältyy aina monia tasoja, joilla erilaiset elämisen ja olemisen sekä näihin liittyvät tietämisen tavat kohtaavat. Tällaisia ovat: 1) yksilöt eli henkilökohtaiset näkökulmat ja elämäntilanteet, 2) yhteisöt eli sosiokulttuuriset tavat ja tyylit sekä 3) yhteiskunta eli rakenteellisesti vakiintuneet instituutiot. Erilaiset vallan ulottuvuudet ovat osa ammattitutkijan ja kanssatutkijan kohtaamisia kaikilla näillä tasoilla. Lisäksi erilaiset vallan ulottuvuudet koskettavat myös ammatti- tai kanssatutkijoiden keskinäisiä kohtaamisia sekä kanssatutkijan ja hänen tutkimukseensa osallistuvien henkilöiden välisiä kohtaamisia.

Tästä näkökulmasta reflektioimme eli peilaamme (itse)kriittisesti erityisesti tutkimusprosessissa tapahtuvaan tietämiseen ja tiedontuotantoon liittyviä valtarakenteita sekä tiedollisen auktoriteetin kokemusta osana tutkimusprosessia. Samalla kyseenalaistamme joitain akateemisen tutkimuksen ja tiedontuotannon vakiintuneita toimintamalleja, mukaan lukien omaan akateemiseen työskentelyymme liittyviä tiedontuotannon prosesseja. Esimerkkejä ammennamme kanssatutkimuksellisista kohtaamisista ja refleктоivasta työskentelystä omissa tutkimusprojekteissamme sekä aiemmasta tutkimuskirjallisuudesta. Esimerkkimme kertovat kanssatutkimuksen arjesta hyvin erilaisissa asiayhteyksissä metsänhoidosta terveysalaan ja uskonnollisen opin tulkintaan.

Tässä luvussa tarkastelun keskiössä ovat siis kanssatutkimukseen sisältyvät valtasuhteet sekä valtaan liittyvät kokemukset kanssatutkimukseen sisältyvissä vuorovaikutussuhteissa ja sosiaalisissa tilanteissa.

Valta ja auktoriteetin kokemus tutkimuksessa

Kielitoimiston sanakirjan (2020) mukaan vallalla tarkoitetaan oikeutta tai mahdollisuutta hallita, määrätä tai päättää jostakin. Nämä oikeudet ja mahdollisuudet tapahtuvat aina jossain sosiaalisessa ja kulttuurisessa tilanteessa ja osana ihmisten välistä vuorovaikutusta. Tutkimustyössä tämä tilanteet tarkoittavat esimerkiksi niitä poliittisia ja taloudellisia rakenteita, joissa tutkimisen mahdollisuuksista, tavoista ja tavoitteista päätetään. Kuten kriittinen tutkimus yleensä, myös kanssatutkimus kiinnittää huomiota yhteiskunnassa vallitseviin itsestään selviksi muuttuneisiin ajattelutapoihin ja toimintamalleihin (vrt. Suoranta & Ryyänen 2014). Samanlaiset kysymykset itseäänselvyyksistä ja niiden tunnistamisesta koskettavat myös ammattitutkijan toimintaa ja hänen valintojaan. Kuten tämän kirjan luvussa *Kanssatutkimuksen tietoteoreettiset taustat* todetaan, kriittisen tutkimuksen tekemiseen kuuluukin olennaisesti ammattitutkijan pohdinta hänen paikastaan tutkimuskentällä, tutkimuksen syistä ja tavoitteista sekä tutkimuksen tietoteoreettisista eli epistemologisista juurista. Perustavanlaatuiset kysymykset tiedosta ja sen tuottamiseen liittyvistä oikeuksista ja mahdollisuuksista sekä näihin kysymyksiin annetut vastaukset määrittävät sekä ammatti- että kanssatutkijan toimintaa että heidän suhdettaan tutkimustyön arjessa. Tutkimuksessa tämä tarkoittaa esimerkiksi eri toimijoiden kokemusta omista vaikutusmahdollisuuksistaan tutkimusprosessin kulkuun ja sen aikana ilmeneviin yksityiskohtiin. Tiedon tuottamiseen eli tutkimuksen tekemisen prosessiin liittyy siis kysymyksiä vallasta: kuka saa hallita, määrätä tai päättää siitä, mitä tieto on ja miten sitä tuotetaan.

Valtaa on ihmis- ja yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa tarkasteltu monin eri tavoin, niin rakenteellisena hierarkiana ja mekanismina kuin henkilökohtaiseen positioon liittyvänä toimijuutena. Valta voi siis liittyä niin rakenteellisiin valtapositioihin ja tiettyyn inhimilliseen toimintaan kuin myös tämän toiminnan toteuttajaan eli toimijuuteen. Poliitiikan teoreetikoista esimerkiksi Hannah Arendt (2021; 2006) on painottanut omista kirjoituksissaan vallan suhteellisuutta: vallassa on Arendtin mukaan aina kyse yhteisestä toiminnasta. Valtaa siis tarvitaan siihen, että ihmiset voivat ylipäänsä elää yhdessä ja löytää yhteisiä päämääriä. Käytännössä valta ei kuitenkaan jakaudu yhteisöissä tasaisesti vaan toiset käyttävät valtaa muita enemmän. Nämä vallankäytön vakiintuneet muodot perustuvat paljolti auktoriteetin kunnioittamisen perinteelle, joka kuitenkin modernissa maailmassa on ajautunut jonkinlaiseen kriisiin. Traditioiden murtuessa myös vallan vakiintuneet rakenteelliset muodot murtuvat. Tämä muuttaa myös auktoriteettisuhteita. Arendtin mukaan auktoriteetin murroksessa on siis kyse siitä, että ”totunnaiset tottelevaisuudet” väistyvät vapauden tieltä. Tällainen muutos tapahtuu paitsi yhteiskuntien niin myös yhteisöjen ja yksilöiden tasolla saaden erilaisia muotoja.

Mistä auktoriteetissa sitten on kyse, jos tarkastelemme sitä kokemuksen kautta? Sosiologi Richard Sennett (1980, 4, 15–16, 170–175) on kutsunut auktoriteettia vallan tunteelliseksi ilmaisuksi. Sennettin mukaan ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa muodostuva ja toimiva valta tarkoittaa sitä, että yhden ihmisen tahto on toisen ihmisen tahtoa määräävämpää. Nämä tahtojen erilaiset painoarvot taas muodostavat ”vallan arkkitehtuuria” eli rakenteellisia hierarkioita, jotka muistuttavat muodolliseen päätösvaltaan liittyvää komentoketjua. Tällaisen valtarakenteen muodostumisessa keskeisessä asemassa ovat ihmisten kokemukset auktoriteetista. Auktoriteetti luo ihmisten välille siteen, joka perustuu mielikuville vahvuudesta ja heikkoudesta. Tällainen

side luo sekä yhteyttä että rajoja ja rajoituksia. Sennett onkin sitä mieltä, että sekä pieni lapsi että aikuinen kaipaavat paitsi vapautta niin myös auktoriteettien tuomaa turvallisuutta, välittämistä ja vakautta. Nykymaailmassa auktoriteetteja kuitenkin myös kyseenalaistetaan yhä useammin ja moninaisemmin. Auktoriteetti ei siis tarkoita pakkovaltaa, vaan se on muuttuva ja neuvoteltava ihmisten välinen suhde, johon sisältyy sekä rajoittavia että vapauttavia ominaisuuksia.

Koska kanssatutkimuksellisen tutkimusprosessin tavoitteena on tuottaa uutta tietoa, niin myös kysymystä vallasta ja auktoriteetista on mielekästä tarkastella suhteessa tietämiseen ja tiedon tuottamiseen. Miten auktoriteettisuhde muodostuu tutkimusprosessissa? Miten auktoriteetista neuvotellaan? Sosiologi Pertti Alasuutari (2018) on esittänyt ajatuksen erilaisista episteemisen eli tiedollisen pääoman tyypeistä, joihin auktoriteetti voi perustua. Näitä ovat kapasiteettiin perustuva, ontologinen, moraalinen ja karismaattinen auktoriteetti, jotka rakentuvat erilaisille sosiaalisessa maailmassa eli ihmisten välisissä kohtaamisissa vaikuttaville tekijöille. Esimerkiksi kapasiteettiin perustuva auktoriteetti voi rakentua vauraudelle tai väkivallalle, joiden strategiasta käytöstä vastaavat esimerkiksi pankit ja armeijat. Ontologinen auktoriteetti taas ammentaa asiantuntijuudesta, tiedosta ja tietämisestä luodessaan uskottavaa kuvaa todellisuudesta oman argumenttinsa tueksi. Ontologinen auktoriteetti viittaakin paitsi tietämisen vakiintuneisiin instituutioihin – kuten yliopistot ja kirkot – niin myös kaikkeen sellaiseen argumentaatioon, jossa vedotaan faktoihin tai tutkimusperustaiseen tietoon. Moraalinen auktoriteetti taas perustuu yleisesti hyväksytyihin periaatteisiin, standardeihin ja niitä palveleviin organisaatioihin. Moraalinen auktoriteetti sisältää sekä tietyt moraaliset koodistot että niiden tulkinnan asiantuntijat, oli sitten kyse lainsäädännöstä ja -säätäjistä tai uskonnollisista teksteistä ja niiden tulkitsijoista. Sen sijaan karismaattinen auktoriteetti näyttyy hieman edellisiä epämääräisempänä. Usein karismalla tarkoitetaan kuitenkin yksilön tai instituution jollain tavalla muodostunutta erityislaatuisuutta. Karisman perusteena voivat olla esimerkiksi henkilön ominaisuudet tai sankarillisuutta ilmentävät myytit ja rituaalit.

Eroavaisuuksistaan huolimatta kaikissa edellä kuvatuissa auktoriteetin muodoissa on kyse rinnakkaisista ja limittäisistä episteemistä pääomaa rakentavista, muuttuvista ja suhteellisista ilmiöistä (Alasuutari 2018, 171-172). Myöskään Alasuutarin mukaan valta ei siis ole vakiintunut hierarkkinen järjestelmä, vaan sitä rakennetaan jatkuvasti ja monin tavoin erilaisissa sosiaalisissa suhteissa. Auktoriteetti edellyttää aina paitsi jonkinlaisen syyn tai perusteen auktoriteetin rakentamiselle niin myös tuon auktoriteetin tunnustamisen. Auktoriteettia ei siis voi ottaa yksisuuntaisesti, vaan se on aina kaksisuuntainen suhde, jossa tiettyjä toimijoita jollakin perusteella kunnioitetaan tai pelätään. Tässä vuorovaikutussuhteessa myös luottamus on tärkeässä osassa.

Tässä luvussa reflektoimme kanssatutkimuksellisia tutkimusasetelmia ja -prosesseja siitä näkökulmasta, millaisia valtahierarkioita ja auktoriteetin kokemuksia niihin sisältyy ja miten näitä suhteita haastetaan ja muutetaan tutkimusprosessissa eri tavoin. Lukumme keskittyy erityisesti valtasuhteiden ja vuorovaikutuksen analyysiin, joita lähestymme auktoriteetin kokemuksen ja valtasuhteissa tavoiteltujen muutosten kautta. Val Gilliesin ja Pam Alldredin (2012) tavoin näemme tutkimuksen – myös tämän tekstin – poliittisena välineenä. Tutkiessamme tutkimusta ja varsinkin tutkimuksessa toteutuvia valtasuhteita, keskiössä ovat kysymykset siitä, kuka väittää tietävänsä jotakin ja miten. Tarkastelemme esimerkiksi ammatti- ja kanssatutkijan välistä suhdetta, johon voi sisältyä niin näkyviä kuin piilossa olevia ja tutkimusprosessin aikana muuttu-

via auktoriteettikokemuksia. Monet tällaisista kokemuksista liittyvät ontologiseksi nimitettyyn, asiantuntemusta korostavaan auktoriteettiin (Alasuutari 2018, 175) ja sen eroihin ammattitutkijan ja kanssatutkijan välillä. Tällainen asiantuntemukseen liittyvä valta koskettaa sekä yksilöitä että yhteisöjä ja instituutioita. Koska tieteellistä tietoa yleisesti kunnioitetaan paljon, yksikään ammattitutkija ei voi paeta tieteelle annetun auktoriteetin vastuusta. Tämä asettaakin ammattitutkijat erityisen vaativaan tehtävään, jossa myös tieteellistä tiedontuotannon todellisuutta tulee tarkastella sosiaalitieteille ominaisella kriittisyydellä eli vallan ja sen mekanismit tiedostaen ja niitä aktiivisesti reflektoiden (mt., 175–176).

Tässä luvussa tartumme tieteelliselle tutkimukselle asetettuun (itse)kriittisyyden haasteeseen. Reflektoidessamme ja analysoidessamme kanssatutkimukseen liittyvää valtaa ja auktoriteettia erityisesti kokemuksen näkökulmasta risteämme samalla sen keskustelun kanssa, jota viime vuosina on käyty kokemuksen tutkimisesta eri aloilla (mm. Toikkanen & Virtanen 2018). Tutkimuksessa kokemusta voidaan tarkastella vähintään kahdesta näkökulmasta: ennakkokäsityksiin tai ennakkoluuloihin pohjautuvana henkilökohtaisena tuntumana tai oletuksena sekä näitä oletuksia testaavana jaettuna kokemuksena yhteisen todellisuuden kohtaamisesta. Nämä näkökulmat kuitenkin kietoutuvat tiiviisti yhteen, sillä myös ennakkokäsitykset muodostuvat aina jossain sosiaalisessa yhteydessä, osana yhteisöä ja jaettua todellisuutta. Kuten filosofi Jussi Backman (2018, 26–27) on todennut: ”Kokeminen ei [...] ole objektiivisen datan rekisteröintiä vaan yhteisessä kontekstissa tapahtuvaa ennakkokäsitysten ja todellisuuden välistä elävää, jaettua vuorovaikutusta.” Toisaalta voidaan puhua niin sanotusta ”elävästä kokemuksesta” ja ”kuvatusta kokemuksesta”, joista ensimmäinen on sanoittamaton tunne tai olotila ja jälkimmäinen tämän käsitteellistetty ja jaettava versio (Tökkäri 2018, 67). Tässä tekstissä tuomme esiin kokemuksia ensisijaisesti käsitteellistettyinä ja jaettuina, erityisesti analysoidessamme omista tutkimusprosesseistamme kumpuavia omia tai muiden ammattitutkijoiden sekä kanssatutkijoiden näkemyksiä ja kokemuksia (ks. esim. Tokola ym. 2019).

Tätä sekä ammattitutkijan että kanssatutkijan kokemuksiin keskittyvää analyysiämme yhdistää ajatus refleksiivisyydestä (mm. Mauthner & Doucet 2003; Hibbert 2021), jota on käsitelty jo tämän kirjan alkuluvuissa. Näemme, että refleksiivisyys on yhteiskunta- ja ihmistieteellisen tutkimuksen keskeinen vaatimus. Sitä onkin kutsuttu jopa yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen uudeksi johtosäännöksi (Aaltonen & Högbacka 2015, 9; Archer 2012). Tässä luvussa tarkoituksemme ei ole keskittyä vain ammattitutkijan oman position reflektioon, vaikka se onkin usein ollut refleksiivisyyden ytimessä (vrt. esim. Hibbert, Coupland & MacIntosh 2010). Sen sijaan nostamme keskiöön sekä ammattitutkijan että kanssatutkijan oman toiminnan ja olettamusten pohdinnan niissä prosesseissa, joissa uutta tietoa tuotetaan. Analyysin kirjoittajina keskiöön nousevat kuitenkin omat kokemuksemme, joiden kautta ja joihin suhteessa jäsenämme myös tutkimustyössä kohtaamiemme kanssatutkijoiden ja ammattitutkijoiden käsitteellistettyjä kokemuksia.

Lähestymistapamme mukailee autoetnografista kirjoittamista, jossa ammattitutkijan eletyt kokemukset ja näkemykset yhdistyvät muihin kokemuksiin ja viitekehyksiin. Tällaisessa prosessissa kirjoittaminen toimii keskeisenä analyysin välineenä. (Ks. Tienari & Kiriakos 2019; Poulos 2021.) Tässä luvussa kirjoittaminen on ollut yhteistoiminnallinen, analyttinen ja iteratiivisesti etenevä prosessi (yhteistoiminnallisesta autoetnografiasta ks. esim. Chang, Njungiri & Hernandez 2013). Kirjoittajista Nina Tokola ja Päivi Eriksson ovat tuoneet yhteiseen keskusteluamme

erityisesti syvällisiä kokemuksiaan kanssatutkimuksen käytännöistä, kun taas Marjukka Laiho on vastannut tämän tekstin teoreettis-metodologisesta kokonaisuudesta. Tarinat ja teoria ovat siis muotoutuneet vastavuoroisesti vaikuttavassa prosessissa, kuten autoetnografian menetelmää kehittänyt Stacy Holman Jones (2016, 229) on todennut kirjoittaessaan kriittisestä autoetnografiasta. Tällaisessa prosessissa teoriat ja kokemukset kietoutuvat tiiviisti yhteen. Teoriat eivät siis ole irrallaan kokemuksista tai kokemusten ulkopuolella vaan ovat kieli, jonka kautta ja jonka kanssa ajatella ja kysyä kysymyksiä.

Tämän tekstin jäsenitys seuraa Sanna Aaltosen & Riitta Högbackan (2015) refleksiivisyyden kolmijakoa laajentuen ammattitutkijan itsereflektiosta kohti kohtaamisia, yhteisöjä ja yhteiskuntaa. Syvennymme ensin yksilötason kokemusten reflektointiin sekä yksilöiden välisiin kohtaamisiin. Tämän jälkeen pohdimme yhteisöjen ja kontekstien kohtaamista varsinkin akateemisen, ammattimaisen tiedontuotannon näkökulmasta. Lopuksi tarkastelemme (kanssa)tutkimuksen toteuttamiseen liittyviä institutionaalisia viitekehyksiä. Yhteenvedossa kiteytämme tarkastelumme ja hahmottelemme tasavertaisuuden vallankumousta, jonka näemme kanssatutkimuksen ihanteena niin tunteellisella, tiedollisella kuin toiminnallisella tasolla.

Hierarkiat ja luottamus yksilöiden kohtaamisessa

”Ehkä mä aattelen et siinä on kuitenkin joku semmonen raja välissä.... Se (raja) on ihan okei siinä.” – Kanssatutkija Y

”Niinku aluks aiheutti ristiriitaa ku ei oikein tienny että minkälaisia ihmisiä täs on mukana ja onko ite niinkun oikeenlainen vai vääränlainen.” – Kanssatutkija V

Miten kanssatutkija kokee ammattitutkijan? Entä ammattitutkija kanssatutkijan? Monenlaiset hierarkkiset asetelmat ovat usein läsnä – tiedostettuna tai tiedostamattomasti – kanssatutkimusprosessissa ammatti- ja kanssatutkijan kohdatessa. Nämä hierarkiat voivat liittyä esimerkiksi ikään, koulutukseen, tulotasoon tai ammattitutkijan asemaan tietämisen ammattilaisena. Yksilöiden välisessä kohtaamisessa hierarkiat näkyvät erityisesti tietynlaisina ennakkokäsityksinä ja -odotuksina. Usein nämä ennakoajatukset voivat olla ”sanatonta, kehollista asennoitumista toiseen”, kuten Tiina Suopajarvi ja kumppanit (2019, 43) ovat todenneet pohtiessaan tunteita ja niiden reflektointia osana etnografista tutkimusprosessia. Myös kanssatutkimukseen kuuluu olennaisesti niin ammatti- kuin kanssatutkijan tunteiden tiedostaminen ja tulkinta. Tämä aktiivinen tunnetyö voi osoittaa myös tutkimusprosessin niin sanottuja kuumia pisteitä eli hetkiä ja ilmiöitä, joihin liittyy erityisen paljon liikkeessä olevia, vastavuoroisia tunnekokemuksia (mm. Ahmed & Halttunen-Riikonen 2018; MacLure 2013). Nämä tunnekokemukset liittyvät myös valtasuhteisiin sekä kanssatutkimuksen tavoitteeseen haastaa ja purkaa tällaisia hierarkioita.

Kanssatutkimukseen sitoutuneen ammattitutkijan tavoitteena on eriarvoisuuden purkamisen ammatti- ja kanssatutkijan kohtaamisessa. Kuten edellä totesimme, tällainen auktoriteettisuhteiden muovaaminen ei kuitenkaan voi tapahtua yksipuolisesti: auktoriteetti paitsi otetaan myös annetaan (Alasuutari 2018). Joskus auktoriteettia jopa kaivataan ja vaaditaan, kuten aiemmin esitetystä lainauksesta nuori Kanssatutkija Y toteaa rajoja koskien. Omassa tutkimustyössäm-

me olemme kohdanneet auktoriteetin antamista monin tavoin. Esimerkiksi nuorten aikuisten uskonnolliseen ajatteluun liittyvässä tutkimuksessa tällainen auktoriteetin antaminen tapahtui muodollisen kielenkäytön avulla. Kun ammattitutkija – tässä tapauksessa jatko-opiskelija – pyrki muodollisen tutkimushaastattelun sijaan ohjaamaan keskustelua epämuodolliseen vertaiskeskusteluun, pitäytyivät jotkut haastateltavat vahvasti teitittelyssä ja kirjakielisessä, analyttisessä puhe- tavassa. Vaikka ammattitutkija pyrki omakohtaisiin esimerkeihin ja apukysymyksiin ohjaamaan tilannetta kohti ”kahvipöytäkeskustelua”, ei hierarkian purkaminen ollut mahdollista yksipuolisesti. Ammattitutkija siis tavoitteli kanssatutkimuksellista vertaisuutta, mutta varsinainen tutkimusprosessi olisi vaatinut syvempää pohjatyötä sekä tutkimusasetelman aktiivisempaa prosessointia yhdessä osallistujien kanssa.

Ammattitutkijan ja kanssatutkijan odotukset ja ymmärrys tutkimusprosessista saattavat siis olla hyvinkin erilaisia, varsinkin jos kanssatutkimukselliset lähtökohdat eivät ole olleet vahvasti mukana tutkimuksen alusta alkaen. Näiden ennakkokäsitysten tiedostaminen ja työstäminen tutkimusprosessin alkuvaiheessa onkin erityisen keskeisessä asemassa ammatti- ja kanssatutkijan tasavertaisuuden toteutumiseksi tutkimusprosessin aikana. Näihin kysymyksiin palataan vielä myös kirjan seuraavassa, vertaisuutta käsittelevässä luvussa. Esimerkiksi Sennettin (2004, 43) mukaan ammattitutkijan on kunnioitettava tutkimukseen osallistuvien ihmisten erilaisuutta eli ammattitutkijan tulee antaa tilaa kohtaamiensa ihmisten omalle todellisuudelle. Miten tällainen kunnioitettava suhde sitten voisi muodostua? Esimerkiksi nuorten parissa toteutetussa kanssatutkimuksessa sovelsimme Ben Arnold Lohmeyerin (2019) valtasuhteiden tasapainottamiseen tähtäävää, rinnakkaisprojektien lähestymistapaa. Tällöin tutkimusprosessin alkuvaiheessa oli tavoitteena varmistaa, että nuorella on jo elämässään oma projekti (tai oma polku, kuten me sitä kutsumme; ks. myös Hujala, Junttila & Tokola 2021), jota osallisuus tutkimushankkeessa voi tukea. Tällainen nuoren rinnakkaispolku voi olla esimerkiksi motivaatio, ideologia, tekemisen tapa tai harrastus, jonka tunnistaminen ja tunnustaminen herättää ammattitutkijassa arvostusta ja näin tasapainottaa tutkimuksen teon valtasuhteita. Tällainen rinnakkaispolkumalli siis tukee monin tavoin nuorten kanssa toteutettavaa tunnistamisen ja tunnustamisen dynamiikkaa (ks. Korkiamäki, Kallio & Häkli 2016).

Rinnakkaispolkujen tunnistaminen ja tunnustaminen myös madaltaa tiedontuotannon valtarakenteissa piilevää vastuuttamisen riskiä varmistuen kanssatutkijan kykyjen, resurssien, toiveiden ja tavoitteiden huomioon ottamisen. Vastuuttamisella viittaamme toimintaan, jossa velvollisuuksia ja vastuita säilytetään henkilölle tai yhteisölle ilman riittäviä resursseja, tietoja ja toimintaedellytyksiä (ks. Mustalahti 2021). Esimerkiksi tiedon yhteisluonti nuorten kanssa, joiden rinnakkaispoluiksi tunnistettiin ilmastoaktivismi ideologioineen ja aktiviteetteineen, tarjosi ympäristöpolitiikan ammattitutkijoille mahdollisuuden tutustua näiden nuorten ajatuksiin ja tavoitteisiin. Samalla tutkimus vahvisti kanssatutkijoiden sekä heidän vertaisyhteisöjensä tietoa, tietämisen käytänteitä ja vaikuttamismahdollisuuksia ilmastoaktivismin erilaisilla kentillä.

Tunnistamisen ja tiedostamisen prosesseihin kuuluu myös ammattitutkijan ja kanssatutkijan erilaisista toiveista ja tavoitteista käytävä neuvottelu koko tutkimusprosessin aikana. Ammattitutkijan on siis olennaista kuunnella ja kunnioittaa kanssatutkijan omia toiveita tutkimusprosessista, vaikka ne eivät aina olisikaan ammattitutkijan toiveiden kanssa yhdenmukaisia. Tällainen lähestymistapa purkaa tutkimukseen osallistuvien ja ammattitutkijoiden välisiä hierarkioita (ks.

Ryynänen & Rannikko 2021, 25). Toisinaan tällaiset neuvottelut vaativat sekä yksilöllisiä että kollektiivisia ponnisteluja. Kanadalaisten potilaiden kanssa tehdyssä tutkimusyhteistyötä käsittelevässä hankkeessa he saivat osallistua kaikkiin tutkimuksen vaiheisiin (ks. Kuvio 1 tämän teoksen sivulla 19) suunnittelusta toteutukseen, oman valintansa mukaan. Eräällä kanssatutkijalla oli keskittymistä haittaava sairaus. Tämän vuoksi hän pyysi, että ne tutkimusvaiheet, joissa hän on mukana, tehdään enintään puolen tunnin pituisissa jaksoissa. Hän myös toivoi, että kunkin vaiheen työskentelyohjeet annetaan kirjallisina ja mahdollisimman tarkkaan kuvattuina, koska hänen oli hankala tehdä muistiinpanoja. Näiden toiveiden mukainen työskentely edellytti sopeutumista kaikilta tutkimusryhmän jäseniltä, joten asiasta keskusteltiin ja päätettiin noudatettavista käytännöistä yhdessä. Lopulta tällainen yksilöllinen ja samalla myös yhteinen toimintatapojen prosessointi osaltaan edesauttoi kaikkien osapuolten sitoutumista tutkimusprosessiin ja vahvisti omistajuutta tutkimuksen toteuttamiseen.

Tutkimusprosessista käytävien neuvottelujen itsetarkoitus ei kuitenkaan ole haastaa tai muuttaa hyviksi todettuja tai ammattitutkijan suunnittelemissa käytäntöjä. Sen sijaan tavoitteena on haastaa nimenomaan niitä valtasuhteita, joita tutkimusprosessiin sisältyy. Tällaista erilaisten vaihtoehtojen punnintaa ja päätöksenteon läpinäkyvyyden lisäämistä on pidetty jopa kanssatutkimuksellisen tutkimusprosessin keskeisenä laatutekijänä (Howard & Thomas-Hughes 2021). Tällaiset neuvottelut taas voivat aiheuttaa uudenlaisia haasteita, sillä valtahierarkiat ja erilaiset auktoriteettisuhteet toimivat paitsi ammattitutkijan ja kanssatutkijan niin myös erilaisista taustoista, tilanteista ja asemista tulevien kanssatutkijoiden sekä kanssatutkijan ja hänen tutkimukseensa osallistuvien välillä.

Esimerkiksi terveysalan tutkimusyhteistyötä käsittelevässä hankkeessamme suuren yrityksen johtajana toiminut kanssatutkija esitti toiveita siitä, miten ammattitutkijan olisi hyvä puhua tutkimushankkeesta kaikille kanssatutkijoille. Yritysjohdajalle luontevasta auktoriteettiasemasta käsin hänen toiveenaan oli, että ammattitutkija pitää hankkeen kanssatutkijoille hissipuheen tutkimushankkeen tavoitteista. Tässä yhteydessä hissipuhe viittaa lyhyeen esitykseen, jonka avulla ammattitutkija myy tutkimuksen tavoitteet ja motivoi kanssatutkijat kiinnostumaan niiden toteuttamisesta hissimatkan pituisessa ajassa eli muutamissa minuuteissa. Ammattitutkija pohdi, miten tällaiseen myyntityöhön ryhtyminen ja hänen oman agendansa markkinointi palvelee tasavertaisuutta ammatti- ja kanssatutkijoiden välillä. Lopulta hän keskusteli toiveesta yhdessä hankkeeseen osallistuvien kanssatutkijoiden kanssa. Keskustelun perusteella päädyttiin yhteisesti siihen näkemykseen, että hissipuhe auttaa kanssatutkijoita orientoitumaan kyseisen tutkimushankkeen alustavaan ideaan ja tematiikkaan, jonka jälkeen heidän on helpompi osallistua tutkimuksen eri vaiheiden tarkempaan suunnitteluun ja käytännön toteutukseen. Tämä oli myös ammattitutkijan toiveiden mukaista, joten hän piti hissipuheen ja sai siitä kanssatutkijoilta hyvää palautetta. Vastaaviin valtasuhteisiin sekä erilaisiin kanssatutkijoiden rooleihin pureudumme erityisesti tämän teoksen *Tutkimuskohteesta tutkimuksen toteuttajaksi* -luvussa.

Kanssatutkimukseen sitoutuneen ja sitä toteuttavan tutkimusprosessin luominen samoin kuin tutkimuksen toteutus sisältää siis monenlaisia mahdollisuuksia tiedontuotantoon liittyvien valtasuhteiden keikuttamiseen ja kääntelyyn. Sitä, miten tiedollista auktoriteettia tai valtasuhteita on mahdollista tai mielekäästä muuttaa tiedon yhteisluomiseen ja vertaisuuteen tähtäävissä projekteissa, on kuitenkin tutkittu rajallisesti (mm. Farr 2018). Monet koetuista onnistumisista liittyvät

kuitenkin voimaantumiseen ja valtaantumiseen eli kanssatutkijan toimijuuden vahvistumiseen niin henkilökohtaisina kokemuksina (voimaantuminen) kuin jaettuna toimintana (valtaantuminen). Esimerkiksi nuorten musliminaisten työelämäkokemuksia kartoittaneessa tutkimuksessa (Tokola ym. 2019) tutkimuksellista auktoriteettia liu'utettiin prosessin aikana ammattitutkijalta kanssatutkijalle. Tässä tutkimusprosessissa muutos kiteytyi lopulta käytäntöön, jossa yksittäinen kanssatutkija toimi ratkaisevan tärkeänä luottohenkilönä ja vertaishaastattelijana tutkittavien nuorten musliminaisten parissa sekä ammattitutkijan kumppanina myös haastatteluaineiston tulkinnessa. Samalla ammattitutkija siirtyi tutkimuksen aikana yhä vahvemmin sivustaseurajaksi, niin sanotusti takapenkille kanssamatkustajaksi. Näin ammattitutkijasta tulikin tutkimuksen tukija.

Muovattessaan valta-asetelmia ja auktoriteettisuhteita kanssatutkimus saattaa asettaa ammattitutkijan haastavaan vastuun ja vapauksien ristipaineeseen: miten sovittaa yhteen ammattitutkijan ja tukijan roolit? Samalla kun ammattitutkijan tulee antaa tilaa ja tilaisuuksia kanssatutkijan valtaistumiselle, hänen ei toisaalta tule vastuuttaa kanssatutkijaa liikaa tai yksinomaan omien toiveidensa mukaisesti. Ammattitutkijan tulee siis kantaa vastuunjakoon liittyvä tehtävä vastuullisesti. Tämän lisäksi ammattitutkijan tulee kantaa eettinen, ohjauksellinen ja taloudellinen vastuu tutkimuksen toteutuksesta, vaikka tutkimusprosessi yleensä avataankin kanssatutkijoiden kanssa yhdessä neuvoteltavaksi. Näitä ristipaineita on kuvattu esimerkiksi normatiivisen ja dialogisen eli normeja edustavan ja niistä neuvottelevan asenteen yhtäaikaisuudeksi, joiden välinen jännite on kanssatutkimuksen suurimpia haasteita (Stenvall, Korkiamäki & Kallio 2015; myös *Tutkimuseettinen sääntely ja kanssatutkimuksen arjen tilanteinen etiikka* -luku tässä teoksessa).

Miten siis sekä säilyttää että luovuttaa auktoriteettia samaan aikaan? Entä millainen vastuu ammattitutkijalla on siitä, millaisia valtasuhteita ja auktoriteetin kokemuksia kanssatutkijoiden välillä vallitsee? Jo aiemmin mainitussa terveysalan tutkimusyhteistyötä käsittelevässä hankkeessamme eettisen toimikunnan lupahakemus toimi apuvälineenä näitä kysymyksiä pohtiessamme. Lupahakemusta laatiessamme tasapainoilimme auktoriteetin säilyttämisen ja luovuttamisen välillä. Kun kanssatutkijoina toimivat potilaat osallistuivat tutkimuksen suunnitteluun, he samalla vaikuttivat myös siihen, millaiselle suunnitelmalle eettistä lupaa haettiin. Oli kuitenkin ammattitutkijan vastuulla kirjoittaa eettinen lupahakemus ja seurata, että sitä noudatettiin tutkimusprosessin kuluessa. Ammattitutkija saattoi myös vedota eettiseen lupahakemukseen kanssatutkijoiden ehdottaessa sellaisia muutoksia, joihin olisi tarvittu eettisen luvan uudelleen käsittely. Lisäksi ammattitutkija otti tutkimusprosessin aikana vastuun esimerkiksi siitä, että eräs opittuun tietoon perustuvaa auktoriteettia ottava, muita kanssatutkijoita laajemmin koulutautunut ja korkeassa asemassa työelämässä toiminut kanssatutkija ei tahattomasti tukahduttaisi kokemuksellista keskustelua (ks. kanssatutkijoiden eri rooleista lisää teoksen seuraavassa, vertaisuutta käsittelevässä luvussa). Näissä neuvotteluissa ammattitutkijalta kului paljon aikaa ja energiaa siihen, että hän aktiivisesti käänsi keskustelua hankkeen eri vaiheissa kohti kokemuksellisen tiedon jakamista sekä omien kysymysten että kokemustietoa arvostavien kommenttiensa avulla. Lopulta tällainen kokemuksellisen tiedon jakaminen myös onnistui, mutta auktoriteetin ottaminen ja pitäminen tässä prosessissa oli ajoittain emotionaalisesti kuluttavaa kaikille tutkimuksen osapuolille.

Edellä esittämämme omien ja kanssatutkijoiden kokemusten pohtiminen on ohjannut meitä tunnistamaan tiettyjä kriittisiä hetkiä tutkimusprosessiin liittyvien valtasuhteiden haastamisessa

ja muuttamisessa. Näemme, että tällaisia tunteiden tihentymiä ovat sekä tutkimusprosessin alussa että sen aikana rakentuvat kokemukset rajoista sekä hyväksyntää ja toimijuutta rakentavasta tunnustamisen ja tunnustamisen tarpeesta (ks. Korkiamäki, Kallio & Häkli 2016). Keskeinen tunne, joka näihin hetkiin mielestämme liittyy, on luottamus. Näemmekin luottamuksen rakentamisen olennaisena osana kanssatutkimuksen tutkimusprosessia sen kaikissa vaiheissa. Tällaiseen luottamukseen ei riitä vain määrämuotoinen suostumuslomake. Sen sijaan, kuten Sanna Ryyänen ja Anni Rannikko ovat todenneet (2021, 25), ”suostumus neuvotellaan arkisessa kanssakäymisessä yhä uudelleen ja uudelleen.”

Näemmekin luottamuksen – samoin kuin auktoriteetin – kaksisuuntaisena ja vastavuoroisena suhteena, jota rakennetaan ja muovataan läpi koko tutkimusprosessin, suunnittelusta raportointiin ja uuden tiedon jalkauttamiseen (ks. Kuvio 1 tämän teoksen sivulla 19). Esimerkiksi monissa hankkeissamme kanssatutkijat ovat osallistuneet tutkimusprosessiin ja sen muutoksiin suunnitteluvaiheesta lähtien. Tällöin luottamuksen rakentamisen kannalta tärkeää on ollut katkeamaton yhteydenpito kanssatutkijoiden toiveiden mukaisilla menetelmillä silloinkin, kun tutkimuksessa ei näkyvästi tapahdu mitään. Toisaalta tasapainoa on jatkuvasti etsittävä sen välillä että yhteys säilyy, mutta että yhteydenpito ei rasita kohtuuttomasti kumpaakaan osapuolta. Usein pitkälinen tutkimusprosessi tarjoaakin mahdollisuuksia myös oppia ja opetella parhaita tapoja luottamuksen jatkuvaksi rakentumiseksi. Nämä mahdollisuudet edellyttävät kuitenkin aktiivista reflektiotyötä sekä rohkeutta ja mahdollisuuksia osallistua erilaisiin kokeiluihin.

Sosiaaliset kontekstit ja refleksiivisyyden haaste

”Välillä sitä miettii, että tämmöisissä piireissä sitä on, mutta sit ei niinku ylleensä oikeesti mieli.” – Kanssatutkija X

”Mut siinä ehkä tuli esille semmonen että minä oon vaan tämä kirjottaja täällä että kuka lopulta sitten päättää.... se oli et pittää olla niinku kirjottajanaki siinä.... Joo et se oli semmonen niinku mikä, mikä osotti semmosia jotaki valtasuhteita mutta...” – Kanssatutkija Z

Edellä tarkastelemiemme yksilöiden välisten kohtaamisten lisäksi kanssatutkimuksen sisältämät valtahierarkiat ja auktoriteettikokemukset muodostuvat myös yhteisö(i)ssä ja yhteisöjen välillä. Nämä kanssatutkimuksen yhteisölliset ulottuvuudet riippuvat paljolti siitä, missä, mistä ja miten ammattitutkija toteuttaa tutkimustaan. Keskeistä on pohtia myös sitä, keitä kanssatutkijat ovat omissa yhteisöissään ja suhteessa ammattitutkijaan ja tutkimukseen. Usein kanssatutkimuksessa kohtaavatkin paitsi erilaisista taustoista tulevat ja erilaisia tietokäytänteitä (ks. *Kanssatutkimuksen tietoteoreettiset taustat* -luku) edustavat yksilöt, niin myös erilaisista yhteiskunnallisia ja kulttuurisia viiteryhmiä edustavat yhteisöt. Paitsi yksilöiden niin myös yhteisöjen välillä voi olla erilaisia hierarkioita, jotka näyttäytyvät tutkimusprosessissa monenlaisina auktoriteettisuhteina ja -kokemuksina. Tietäminen ja tiedontuotanto, varsinkin kanssatutkimuksen tuottama tieto, on paitsi yksilöllistä niin myös yhteisöllistä (mm. Howard & Thomas-Hughes 2021). Esimerkiksi yllä olevassa lainauksessa Kanssatutkija Z kuvaa kokemustaan auktoriteetin neuvottelusta kanssatutkijoiden ja ammattitutkijoiden yhteisen tiedeblogin kirjoitusprosessin äärellä. Kanssatutkijat ko-

kiat vahvaa omistajuutta blogitekstin luomisessa, mutta ammattitutkijoiden mukana olo omine tiedontuotannon tapoineen loi tälle kanssatutkijalle epävarmuutta siitä, keiden näköinen teksti lopulta syntyisikään. Yhteiskirjoittamiseen ja yhdessä julkaisemisen haasteita ja mahdollisuuksia pohditaan lisää tämän teoksen sivuilla 131–133.

Koska tutkimuksessa kohtaavat sosiokulttuuriset elämämpiirit voivat olla hyvin erilaisia, myös tutkimus voi saada hyvinkin erilaisia muotoja. Näemme, että tällaisissa erilaisten yhteisöjen risteämiin sijoittuvissa prosesseissa refleksiivisyyden tarve ja valtasuhteiden tiedostaminen ovat erityisen tärkeitä. Nämä keskustelut liittyvät tiiviisti intersektionaalisuuteen eli ajatukseen siitä, että erilaiset marginaaliset ja etuoikeutetut identiteetit ja asemat ovat ennemmin moninaisia ja muuttuvia kuin yksisuuntaisia ja yhden muuttujan (esim. sukupuoli) varaan rakentuvia (ks. lisää intersektionaalisuudesta esim. Crenshaw 2017; Phoenix 2021). Onkin olennaista huomata, että niin ammattitutkijan kuin kanssatutkijan sosiokulttuurinen asemoituminen ei ole vain yhdenlaista vaan monenlaista. Erilaisten nykyhetken ja sen sosiaalisiin konteksteihin liittyvien reflektointien ohella näemme olennaisena myös sen, että auktoriteettisuhteiden aktiivinen reflektointityö ulottuu välitöntä nykytodellisuutta laajemmalle ja syvemmälle. Erityisen olennaista tämä on pohdittaessa auktoriteettisuhteita ja niiden murrosta – sitä muutosta, jota Arendt (2006) kutsui kuiluksi menneisyyden ja tulevaisuuden välillä. Juuri tämä kuilu kutsuu ajattelemaan, pohtimaan paitsi yksilöiden niin myös yhteisöjen oikeuksia, tunnistamista ja tunnustamista (myös Korkiamäki, Kallio & Häkli 2016).

Vaikka tutkimukseen osallistuvat kanssatutkijat voivat tulla monenlaisista taustoista, niin tutkimukseen osallistuva ammattitutkija edustaa aina – muiden yhteisöllisten yhteyksiensä lisäksi – myös tutkimusyhteisöä. Niinpä kaikki kanssatutkimukset jakavat tarpeen tarkastella tiedontuotannon professionalisoituneita eli akateemisia tiedontuotannon tapoja. Kuten jo alussa totesimme, tällaista ammattitutkijan itsekriittistä tarkastelua on usein nimitetty refleksiivisyydeksi (ks. esim. Hibbert 2021). Refleksiivisyyden ytimessä on usein nähty erityisesti ammattitutkijan tietoisuus omasta identiteetistään ja asennoitumisestaan sekä näiden vaikutuksista tutkimusprosessiin (mm. Henwood ym. 2019, 243). Tällainen on myös kirjan johdannossa esitelty malli refleksiivisyyden eri vaiheista (Hibbert ym. 2010).

Kanssatutkimuksessa refleksiivisyys on kuitenkin syytä käsittää tätä laajemmin, kriittisenä tai intersubjektiivisena eli yksilöiden välisenä refleksiivisyytenä (mm. Daley 2010; Gilbert & Sliap 2009). Näissä laajemmissa refleksiivisyyden hahmotelmissa näkökulma avartuu ammattitutkijan itseyttä kohti konteksteja, vastavuoroisuutta, valtasuhteita ja toimintaa. Viime aikoina näitä puheenvuoroja on laajennettu myös kohti intersektionaalista refleksiivisyyttä, jossa sosiaalista toimijuutta ja toimintaa tarkastellaan ei vain yksilön itsereflektiona vaan suhteessa ajallisiin ja paikallisiin olosuhteisiin ja tilanteisiin, vallitsevista sosiaalisista rakenteista menneisyyden ja nykyisyyden limittäisyyksiin (Meliou & Mallett 2022). Tämä tarkastelu voi tapahtua esimerkiksi kriittisen autoetnografian kautta, jolloin fokuksessa voivat olla niin ammatti- kuin kanssatutkijoiden marginalisoitujen ja etuoikeutettujen identiteettien risteämät sekä erilaiset vallan ulottuvuudet (ks. Jones 2010; Ruiz Castro 2021). Tällaiset lähestymistavat ovat mukana myös tässä tekstissä.

Kriittinen refleksiivisyys saattaa kuitenkin olla erittäin haastavaa kokeneellekin ammattitutkijalle. Eräs tutkimukseen – myös kanssatutkimukseen – liittyvistä haasteista onkin tutkimuk-

seen sisältyvä työ tutkijayhteisön ja tutkijaposition kulttuurisesti kehittyntä valta-aseman tunnistamiseksi ja sen ravistelemiseksi ammattitutkijan harteilta, niin teoriassa kuin käytännössä. Hyvä esimerkki tällaisesta haasteesta on tämän kirjan kirjoitusprosessi. Kirjan, jonka tavoitteena on pohtia ja esitellä kansatutkimuksen metodologiaa, kirjoittamiseen on osallistunut vain ammattitutkijoita. Toki kohtaamiemme kansatutkijoiden ääni on päässyt esiin esittelemiemme kokemusten ja esimerkkien kautta, mutta myös näiden valintaan kuitenkin aina liittyy tiedostettua tai tiedostamatonta vallankäyttöä (ks. Suopajarvi ym. 2019, 43). Mitä vallankäytön yhteisöllisesti vakiintuneiden tapojen ja niiden haastamisen vaikeudesta kertoo se, että ammattitutkijat tekevät tutkimusta kansatutkimuksen käytännöistä ilman kansatutkijoita? Tilanne on paradoksaalinen ja sitä voidaan perustella niin puolesta kuin vastaan -argumenteilla. Kansatutkijoiden mukaan ottaminen on eettisesti oikeampi valinta, jos noudatetaan esimerkiksi vammaistutkimuksesta lähtenyt (Charlton 1998) ja terveystutkimuksessa laajenevaa periaatetta "ei mitään meistä ilman meitä", eli kansalaisen oikeutta käyttää ääntään itseään koskevassa tutkimuksessa. Kuten muissakin tämän kirjan luvuissa kerrotaan, nykyiset akateemiset rakenteet, käytännöt ja tehokkuusvaatimukset hankaloittavat tällaisen periaatteen noudattamista. Siksi ammattitutkijat miettivät tapauskohtaisesti, mikä juuri kyseisessä tilanteessa on paras ratkaisu.

Kuten tämän kirjan luvussa *Kanssatutkimuksen tietoteoreettiset taustat* todettiin, kaikki tietäminen, myös akateeminen tiedontuotanto tapahtuu inhimillisissä aikaan ja paikkaan sidotuissa käytänteissä ja muuttuvissa sosiaalisissa konteksteissa. Tällaisessa tilanteessa yksittäinen ammattitutkija voi löytää itsensä niin tuetusta kuin haastetusta asemasta, yleensä tutkimukseen allokoitujen rajallisten resurssien keskellä. Näemmekin, että refleksiivisyyden haaste ei pohjimmiltaan ole yksittäisen ammattitutkijan kertaluontoinen vastuu vaan kyse on erityisesti yhteisöllisistä käytänteistä ja akateemisen tiedontuotannon kulttuurista. (Ks. mm. Aaltonen & Högbacca 2015.) Tällaisesta ajassa, paikassa ja sosiaalisessa yhteisössä kehittyvästä reflektiosta kertoo myös alla esitetty uskontososiologi Peter Bergerin (1999, 2) esimerkki, jossa hän pohtii avoimesti oman tietämisensä yhteisöllistä ulottuvuutta amerikkalaisen akatemian kontekstissa. Berger tuli 1960-luvulla tunnetuksi niin sanotun sekularisaatioteesin kehittäjänä, mutta muutama vuosikymmen myöhemmin hän totesi seuraavasti:

Vaikeasti ymmärrettävä ilmiö eivät olekaan iranilaiset mullahit vaan amerikkalaiset yliopistoprofessorit! [...] Minun pointtini siis on, että olettamus siitä, että elämme sekularisointuneessa maailmassa, on väärä. [...] Varhaisessa työssäni kontribuoin tähän kirjallisuuteen. Olin hyvässä seurassa – suurimmalla osalla uskontososiologeista oli samanlaisia näkemyksiä.

Sekularisaatioteesi eli ajatus uskonnon merkityksen vähenemisestä oli pitkään uskontososiologian keskeisimpiä teorioita. Viime vuosituhaten lopulla tämä teoria kuitenkin tuli haastetuksi niin maailmanlaajuisten aineistojen kuin tapahtumien myötä, jolloin selitysmallit siirtyivätkin puhumaan ennemmin uskonnon moninaisuudesta ja muutoksesta kuin suoraviivaisesta vähenemisestä. Ajan kuluessa myös Berger – kuten monet muutkin (uskonto)sosiologian tutkijat – havahtui siis siihen, että uskonnon merkityksen väheneminen oli ennemmin hänen oman länsimaisista ammattitutkijoista koostuvan viiteryhmänsä ominaisuus kuin yleispätevä kuvaus maailmantilasta. Havahduttuaan oman näkökulmansa rajallisuuteen, Berger uskalsi reflektoida

omaa tietämistään ja sen rajallisuutta avoimesti, kiinnittäen huomiota myös tietämisen yhteisölliseen luonteeseen.

Vaikka refleksiivisyyden haaste ja ”norsunluutornien” purkaminen pätee kaikkeen akateemiseen tutkimukseen, erityisen tärkeää se on mielestämme juuri kanssatutkimuksessa, jonka ytimeen kuuluu vertaisuuden ja osallisuuden korostaminen erilaisista sosiaalisista konteksteista ja asemista tulevien ammatti- ja kanssatutkijoiden yhteistoiminnassa. Tällaiset sosiokulttuuriset eroavaisuudet ovat erityisen keskeisiä silloin, kun kanssatutkimusta toteutetaan sellaisten ihmisryhmien parissa, joiden ääni ei jostain syystä ole päässyt yhteiskunnallisessa päätöksenteossa esiin. Tällöin ammattitutkija – korkeakoulutettu akateemisen työn ammattilainen – asemoituu erityisen vahvasti erilaisia tiedollisia pääomia (ks. Alasutari 2018) omaavaksi auktoriteetiksi, jolla on lähtökohtaisesti enemmän valtaa ja vaikutusmahdollisuuksia kuin kanssatutkijalla. Tutkimusasetelmasta riippuen myös kanssatutkijoiden ja heidän tutkimukseensa osallistuvien vertaistensa välillä voidaan tunnistaa auktoriteettisuhteita, vaikka pyrkimys esimerkiksi vertaishaastatteluissa on nimenomaan vertaisuuden kautta saavuttaa tasavertaisempi ja luottamuksellinen tutkimusasetelma. Kuitenkin myös kanssatutkija saattaa näyttäytyä vertaisilleen auktoriteettina. Esimerkiksi jo mainitussa terveysalan hankkeessamme kulttuuriset kuilut ja valta-asetat tulivat näkyviksi erityisesti siinä, miten johtajataustansa vuoksi auktoriteettia ottamaan tottunut kanssatutkija toimi sekä suhteessa ammattitutkijaan että muihin kanssatutkijoihin. Erilaiset marginaaliset ja etuoikeutetut positiot siis risteävät kanssatutkimuksen arjessa monin tavoin liittyen paitsi tutkimuksessa toteutuvaan rooliin niin myös laajemmin ikään, kulttuuri- ja koulustaustaan, kuten yllä esitimme. Näihin kysymyksiin palataan myös teoksen seuraavassa luvussa.

Kanssatutkimus voi myös toteutua asetelmassa, jossa kohtaamisen näkyvimmiiksi ja määritteleviksi tekijöiksi nousevat paitsi nykyiset niin myös kulttuurihistorialliset valta-asetelmat. Tällöin ammattitutkija tai kanssatutkija saattaa ikään kuin kantaa mukanaan vanhojen valtasuhteiden painolastia. Tällainen on esimerkiksi ”valkoisen miehen taakka”, jonka kaikki jälkikolonialista (Werbner 2002, Said 1978) tutkimusta tekevät kohtaavat tavalla tai toisella oman tutkimusprosessinsa aikana. Jälkikolonialismilla viittaamme siirtomaajärjestelmän purkautumiseen ja sen jälkeiseen aikaan sekä valtasuhteita käsittelevään tutkimusorientaatioon ja käsitteeseen (Martikainen 2007). Tutkimuksissamme olemme kohdanneet tällaisia ajassa ja paikassa pitkällekin matkanneiden valthierarkioiden haasteita niin Keniassa tehdyssä kenttätyössä perinnetiedon äärellä (Himberg 2011; Himberg, Omoro & Pellikka 2009) kuin suomalaisessa kontekstissa maahanmuuttajien kanssa tehdyssä tutkimuksessa (Tokola ym. 2019).

Esimerkiksi Keniassa toteutuneessa tutkimuksessa ylisukupolvisen perinnetiedon merkityksestä luonnonsuojelussa käytettiin lukuisia etnografisia ja osallistavia menetelmiä sekä kanssatutkimusta luoden paikallislähtöisiä ja tiedonluontiin sopivia, tasa-arvoa tukevia tutkimusasetelmia. Kriittinen reflektio kohdistuu lähtökohtaiseen tutkijan asemoitumiseen tahtomattaan historian ja maantieteen valossa. Läsnä ovat kolonialismin historian kautta kerrostuneet valtasuhteet, joihin liittyy muun muassa perinteitä tiedon tuottamiseen länsimaisista näkökulmista käsin ja länsimaalaisten etua palvelevilla tavoilla ja siten ei-länsimaiden hallintaa mahdollistaen. Auktoriteettiasema syntyy myös jo silloin, jos aloite tehdään vain toisen suunnalta, usein sen suunnalta, jolla on tieteellistä tietoa ja toimintaresursseja. Tällaisen valkoisen auktoriteetin ravistelemisen harteilta ja tilan luominen aidolle, kaksisuuntaiselle ja yhteiselle tiedolle vaatii paljon

työtä. Osallistujien sitouttaminen yhteiseen tekemiseen tutkimusprosessin varhaisimmasta vaiheesta eli tutkimuskumppanuuksien luomisen vaiheesta (ks. Kuvio 1 tämän teoksen sivulla 19) alkaen on tärkeää edellä kuvattujen historian saatossa kerrostuneiden käytäntöjen toisintamisen välttämiseksi.

Refleksiivisyys – edes kriittinen tai intersektionaalinen refleksiivisyys – ei kuitenkaan ole minkään tutkimuksen itsetarkoitus vaan väline tutkimuksen tavoitteiden saavuttamiseksi. Emansipatoriseen tiedonintressiin sitoutunut kanssatutkimus voi parhaimmillaan johtaa paitsi uuteen tietoon myös esimerkiksi marginaalisen yhteisön vahvistuneeseen kokemukseen kuunnelluksi tulemisesta ja vaikutusmahdollisuuksista (esimerkiksi Mubeen & Tokola 2021). Usein nämä kokemukset ja muutokset syntyvät yksilöiden sekä yksilöiden kohtaamisen ja vuorovaikutuksen kautta mutta leviävät heitä laajemmalle. Esimerkiksi nuoria koskevan tutkimuksen piirissä (mm. Pyyry 2012) on havahduttu huomaamaan, kuinka aikuislähtöisillä menetelmillä ja käsitteiden määrittelyillä tuotettu tieto ei kanna pitkällisesti hyödyttämään tutkimuksen kohteita eli nuoria. Sen sijaan nuorten mukanaolo tutkimuksen tavoitteiden ja tutkimuskysymysten laadinnassa tuo moniäänisyyttä ja laajempaa yhteisöllistä ulottuvuutta tutkimukseen. Yksittäinen kanssatutkijanuori tuokin tutkimusprosessiin kokemustietoa ja tietokäytänteitä paitsi omasta niin myös vertaistensa kanssa jaetusta elämänpiiristä.

Tiedon yhteisluonnin myötä nuori voi myös välittää tätä rikastunutta tietoa takaisin yhteisöihinsä. Esimerkiksi jo aiemmin mainitussa nuorten ympäristökansalaisuutta koskevassa tutkimuksessa ilmastoaktivisti-kanssatutkijat avasivat meille ammattitutkijoille näköaloja ilmastohuolta kantavien nuorten elämänpiiriin ja heille tärkeisiin aiheisiin. Erilaisten työpajojen ja tapahtumien sekä yhteisjulkaisemisen myötä kanssatutkijat toivat omaa asiantuntijuuttaan mukaan tutkimusprosessiin ja keräsivät samalla itselleen tieteen tarjoamaa antia rikastamaan omaa sekä vertaisyhteisöjensä toimijuutta.

Ammattitutkijan ja kanssatutkijan oman viiteryhmän lisäksi olennaista onkin pohtia tutkimuksen aikaa, paikkaa ja teemaa eli laajasti sitä kontekstia, mistä tai missä tutkimusta toteutetaan. Esimerkiksi kanssatutkija voi asemoitua marginaaliin tiettyjen yhteisöjen ja ilmiöiden suhteen, mutta samaan aikaan toimia hyvinkin merkittävässä asemassa jossain toisessa kontekstissa. Tämän olemme huomanneet myös toteuttaessamme tutkimusta yhdessä nuorten metsänomistajien kanssa (Erkkilä ym. 2021). Tutkimuksen mukaan valtaosa nuorista metsänomistajista kaipaa vapautta ja vastuita, muttei vastuuttamista yli kapasiteettiensa. Oman päätöksentekonsa tueksi ja auktoriteettinsa vahvistamiseksi nuoret metsänomistajat tarvitsisivat enemmän ja monipuolisempaa tietoa usein monen sukupolven yhdessä omistamien ja ristiriitaisiakin hoitotavoitteita huokuvien metsien omistamisessa. Tähän tutkimukseen osallistunut kanssatutkija asemoitui itsekin nuorena metsänomistajana marginaaliin metsänomistajien yhteisössä, mutta samalla hän toimi merkittävänä analyttisenä avaimena tutkimuksessa, jolla pyritään ymmärtämään hänen vertaistensa metsänomistajuutta. Myös Sennettin (2004, 175) tutkimukseen osallistui kodittomia nuoria, joilla oli pyrkimyksiä oman elämänsä asiantuntijuuteen. Sennettin mukaan nämä nuoret ovat äärimmäisen hyvä esimerkki ihmisistä, jotka eivät suostu olemaan ”omien tarpeidensa katelijoina”. Nuoret siis elävät auktoriteettien haastamisen ja itsemääräämisen kaipuun sekä avun tarpeen ristipaineessa. He kaipaavat samaan aikaan sekä tukea että itsenäisyyttä.

Monenlaiset ristipaineet liittyvät niin ammatti- kuin kanssatutkijan neuvotteluun omien ja yhteisöjensä tarpeiden välillä: miten toimia siten, että kunnioittaa niin omia ja välittömän viiteryhmänsä kuin myös tutkimusprosessiin sitoutuneen ja/tai tutkimuksen mahdollistavan yhteisön tarpeita ja toiveita? Entä miten toimia omien viiteryhmiensä ja identiteettiensä ristipaineessa? Sennett (2004, xvi, 21–34) on lähestynyt kysymystä kunnioituksen kautta. Hänen mukaansa nykymaailmassa kunnioitus kohdistuu usein vain samassa asemassa oleviin. Toisenlaisesta asemasta tulevat taas joutuvat ansaitsemaan kunnioituksen yhä uudelleen. Samanlainen kunnioittamisen hauraus koskee myös itsekunnioitusta erilaisissa tilanteissa ja ympäristöissä. Tällaisen hauraan kunnioituksen keskellä tutkimukseen liittyy lähtökohtaisesti haaste löytää sekä kunnioituksen tunnetta ja kokemusta vahvistavia että sen toteuttamista tukevia käytäntöjä. Käytännöistä on pulaa paitsi samankaltaisten niin myös erilaisista sosiaalisista ja kulttuurisista elämänpiireistä tulevien ihmisten välillä sekä suhteessa omiin yksilöllisiin moninaisuuksiimme.

Tutkimuksen puitteet ja arvovalta

"Kyllä mulla on ollu semmonen olo että, että, tai sillee että musta ollaan myös kanssatutkijana niinkun ylpeä jollain taval tai silleen että, että niinkun nähdään että mä voin edustaa ja silleen osallistua myös hankkeen nimissä." – Kanssatutkija X

Edellä olemme tarkastelleet valtahierarkioita ja auktoriteetin muodostumista ja muuttumista erityisesti yksilöiden ja yhteisöjen kohtaamisissa. Kuitenkin kaikki tutkimus, myös kanssatutkimus, toteutuu aina jossakin yhteiskunnallisessa kontekstissa. Seuraavaksi käänämmekin katseemme erityisesti vallan institutionalisoidulle tasolle, siis niihin sosiaalisen maailman itseäänselvyyksiin, jotka liittyvät yksilöiden ja yhteisön toimintaan tiedostaen tai tiedostamatta (Alasuutari 2018, 181). Alasuutari (emt., 184) onkin todennut, että vallasta käytävissä kamppailuissa myös imagot – toisin sanoen mielikuvat – ovat tärkeitä. Tällaisia vahvuuden ja vaikutusvallan mielikuvia voi sekä vahvistaa että kyseenalaistaa. Olennaista kuitenkin on, että valta-asemilla on taipumus vahvistua erilaisista lähteistä saadun tunnustuksen kautta. Nykymaailmassa tällaista laaja-alaista tunnustusta nauttii myös tutkimusperustainen tieto, jota kohtaan ihmisillä yleensä on suurta kunnioitusta – ja jonka tarjoamasta valta-asemasta eli auktoriteetista myös kilpaillaan (emt., 176). Tämä tutkimusperustaisen tiedon auktoriteetti on läsnä myös kanssatutkimuksessa niin ammattitutkijan sitoumuksissa ja taustoissa kuin kanssatutkijoiden arvoissa ja asenteissa. Samaan aikaan tutkimusta muovaavat myös muut yhteiskunnassa vallalla olevat viitekehykset ja toimintakulttuurit, kuten esimerkiksi tehokkuutta tavoitteleva uusliberalistinen talousjärjestelmä moninaisine tuottavuuspaineineen ja mittareineen. Tällaisia rakenteellisia todellisuksia ovat esimerkiksi tutkintojen, rahoituksen ja julkaisujen määrän ja näkyvyyden (enemmän kuin laadun tai merkityksen) mittaaminen.

Kanssatutkimuksen ja sitä ympäröivien yhteiskunnallisten viitekehysten välillä voisikin nähdä paitsi haasteita niin myös suoranaisia ristiriitoja. Jos ja kun kanssatutkimuksen tavoitteena ja edellytyksinä ovat ammatti- ja kanssatutkijan vertaisuus ja hierarkioiden purkaminen, ovat esimerkiksi tieteellisen tiedon arvovaltaan liittyvät vahvat ennakkokäsitykset ja -kokemukset

usein paitsi mahdollisuus niin myös haaste tutkimusasetelman toteuttamiseksi. Joillekin kanssatutkijoille esimerkiksi yliopisto auktoriteettina ja siihen liittyvä arvovalta näyttävät erityisen kiehtovina ja houkuttelevina. Tämä tiedon instituution rakenteisiin halutaan kurkistaa ja on hieno päästä osaksi niitä sekä tutkimukseen osallistumisen mukanaan tuoma arvovaltaa. Koska valta ei ole vakiintunut hierarkkinen järjestelmä, vaan sitä jatkuvasti rakennetaan erilaisissa sosiaalisissa suhteissa, myös kanssatutkija rakentaa auktoriteettiaan uudelleen tutkimusprosessin kuluessa suhteessa ammattitutkijoihin, toisiin kanssatutkijoihin, tutkimukseen osallistuviin vertaisiinsa ja tutkimuksen käytänteisiin.

Esimerkiksi kestävää hyvinvointia koskevassa tutkimuksessa osallistujana oli kanssatutkijanuori, jolla oli kyllä ymmärrystä tieteenteosta – rajautuen kuitenkin hyvin positivistiseen ja kapeaan mielikuvaan siitä, mitä oikea tiede voi olla. Hänelle oman kanssatutkijuuden näkeminen laadullisena, pätevänä tieteellisenä tiedontuotantona oli erityisen vaikeaa hyväksyä pitkin matkaa. Tästä huolimatta kanssatutkijuus näyttäytyi hänelle mielekkäänä toiminnan ja osallisuuden tapana sekä vaikutuskanavana. Voidaan nähdä, että esimerkin nuori pyrki kriittisesti eritellen tunnustamaan ja luovuttamaan auktoriteettia ja toisaalta rohkeasti otti vastaan tutkijoiden hänelle tunnustamaa auktoriteettia.

Yliopiston lisäksi tietämiseen liittyvät auktoriteetit riippuvat paljolti tutkimuksen aiheesta ja toimintaympäristöstä. Esimerkiksi uskontoon liittyvissä kysymyksissä tiedollista auktoriteettia ei perinteisesti ole ollut niinkään yliopistolla vaan kirko(i)lla ja muilla uskonnollisilla instituutioilla. Lisäksi auktoriteettia on annettu pyhille teksteille, kuten Raamatulle (ks. Alasuutari 2018, 171). Nämä vakiintuneet tietokäytännöt ovat vaikuttaneet ja vaikuttavat myös käsitteiden käyttöön, joiden erilaiset ymmärrykset kohtaavat tutkimuksen käytännöissä. Tällainen voimallinen käsite on esimerkiksi teologia, jolla on viitattu niin akateemiseen teoretisointiin ja pastoraaliseen toimintaan kuin mihin tahansa eksistentiaalisen pohdintaan ja Jumala-puheeseen (ks. esim. Boff & Boff 1987; Astley 2002). Tällaiset vakiintuneet tietämisen hierarkiat haastavat myös tutkimustapojen uudistumista. Esimerkiksi niin kutsutulla eletyn teologian tutkimuksella onkin tarkoitettu monenlaisia tutkimusasetelmia, joissa teologisen tietämisen vakiintuneet muodot ja ruohonjuuritason eletyt kokemukset ovat kohdanneet eri tavoin. Osa erilaisista eletyn teologian tutkimusotteista onkin toisintanut tai vahvistanut ja osa taas purkanut ammattitutkijan ja tutkimukseen osallistuvien välistä valta-asetelmaa (Laiho 2021). Tällaisten vakiintuneiden, instituutionalisoitujen tietokäytänteiden reflektio on myös olennainen osa kanssatutkimusprosessia. Yksilöiden ja yhteisöjen lisäksi tutkimus kantaa mukanaan auktoriteettisuhteita paitsi yliopistoon niin myös muihin tietämiseen liittyviin vakiintuneisiin instituutioihin liittyen.

Tietämisen vakiintuneisiin instituutioihin liittyvät mielikuvat ja odotukset saattavat vaikuttaa myös siihen, miten kanssatutkijat kokevat voivansa osallistua tutkimukseen ja millaista on ”oikeanlainen” tieto. Näihin tekijöihin perustuen kanssatutkija saattaa osallistua tavalla tai kertoa asioita, joita kuvittelee ammattitutkijan tai toisten kanssatutkijoiden haluavan kuulla (vrt. eliittihaastattelut esim. Mosley 2013). Nuorten aikuisten uskonnollisuuteen keskittyneessä tutkimuksessa haasteeksi muodostui se, että tutkimusaiheeseen liittyvät uskonnolliset avainkäsitteet olivat hyvin arvovaltaisia joidenkin tutkimuksen osallistujien kulttuurisessa kontekstissa. Tällöin ammattitutkijan haasteena oli pyrkiä vapauttamaan uskonnolliseen perinteeseen sitoutuneet kanssatutkijat käsitteellisesti vakiintuneista käytänteistä ja määrämuotoisten uskonnollisten

ilmaisujen toistamisesta. Sen sijaan tavoitteena oli rohkaista osallistujia tuottamaan refleksiivistä kokemuspuhetta ja tulkintaa. Tämäkin esimerkki havainnollistaa hyvin sitä, mikä kanssatutkimuksessa usein muodostuu haasteeksi: tutkimuksessa kohtaavat ammattitutkijan ihanteet eivät välttämättä ole kanssatutkijoiden jakamia realiteetteja. Tällöin ammattitutkija voi tavoitella myös sellaista vakiintuneiden hierarkioiden haastamista, johon osallistujat eivät ole valmiita tai halukkaita.

Omat kokemuksemme kanssatutkimuksesta kertovat monenlaisista haasteista paitsi tutkimuksen sisällöissä niin myös sen toteuttamisen vakiintuneissa käytännöissä ja nykyisissä reunaehdoissa. Aiemmin mainitussa terveystieteen tutkimuksessa kanssatutkimukseen perustuva prosessi suunniteltiin aluksi siten, että hanke olisi toteutettu noin yhdeksässä kuukaudessa. Eettisen toimikunnan lupahakemusta kirjoitettaessa hanketta pidennettiin kahdentoista kuukauden pituiseksi ja myöhemmin tämäkin huomattiin liian lyhyeksi ajaksi. Samankaltaiset haasteet liittyvät myös tutkimuksen raportointiin, julkaisemiseen ja jalkauttamiseen. Näihin kysymyksiin palataan tarkemmin seuraavassa luvussa. Syitä näihin haasteisiin voidaan tunnistaa auktoriteettikokemusten kaikilta kolmelta eri tasolta, niin yksilöiden, yhteisöjen ja instituutioiden tasolta.

Kohti tasavertaisuuden ihannetta

Tässä luvussa olemme pohtineet kanssatutkimusta siihen sisältyvien vallan ulottuvuuksien, hierarkioiden ja auktoriteetin kokemusten kautta. Lähestymistapamme korostaa yksilöllisen ja yhteisöllisen näkökulman yhteen kietoutumista. Tällainen hermeneuttinen kokemus (ks. Backman 2018, 36–37) voi aidosti haastaa sekä ammattitutkijaa että kanssatutkijaa avaten uusia näkökulmia tutkimusprosessissa tapahtuvan dialogin kautta. Tällainen tutkimus kutsuu sekä ammattitutkijan harjoittamaan refleksiivisyyttä eli pohtimaan omaa taustaansa ja positioitaan sekä niiden rajallisuutta ja muuttuvuutta. Kanssatutkimuksen lähtökohtana on ajatus siitä, että tutkimuksen kaikki osapuolet omaavat tiedollista auktoriteettia. Kuten kirjan tietämistä käsittelevässä luvussa todettiin, kanssatutkimus voidaan nähdä tiedon yhteisluontina epistemologisesti erilaisilla mutta tasa-arvoisilla elämänpiireillä, jotka kohtaavat, limittyvät ja sulautuvat. Käytännössä näiden erilaisuuksien ja niihin kytkeytyvien vallan ulottuvuuksien tunnistaminen ja kyseenalaistaminen vie usein aikaa ja vaatii sekä itsereflektiota että rohkeutta. Usein monenlainen tutkimustiedon tuottamiseen liittyvä epävarmuus myös häivytetään taka-alalle. Tutkimustiedon ja sen tuottamiseen liittyvien rakenteiden kehittämiseksi näitä epävarmuustekijöitä tulisi kuitenkin tarkastella niin yksilö-, yhteisö- kuin rakennetasolla.

Nähdäksemme kriittinen, valtasuhteita ja niiden risteämiä tiedostava refleksiivisyys voikin antaa välineitä tutkimuksen sosiokulttuuristen ulottuvuuksien pohdintaan sekä uudenlaisten, valtaa haastavien ja muuttavien käytäntöjen löytämiseen. Kanssatutkimus haastaa niin ammattitutkijan kuin kanssatutkijan kehittämään omaa toimijuuttaan ja toimintatapojaan. Parhaimmillaan kanssatutkimuksellinen prosessi voi olla voimaannuttava ja emansipoiva kokemus niin ammatti- kuin kanssatutkijalle. Tutkimusprosessi opettaa sekä ammattitutkijalle paitsi akateemisia, menetelmällisiä ja teoreettisia taitoja, niin myös inhimilliseen kohtaamiseen liittyviä yleisempiä taitoja ja toimintatapoja. Kun ammattitutkija perehdyttää kanssatutkijaa tut-

kimusprosessissa tarvittaviin taitoihin, hän oppii itsekkin kyseenalaistamalla oppejaan ja kirkas-tamalla sanomaansa. Opettamisen sanotaankin olevan yksi parhaista tavoista oppia.

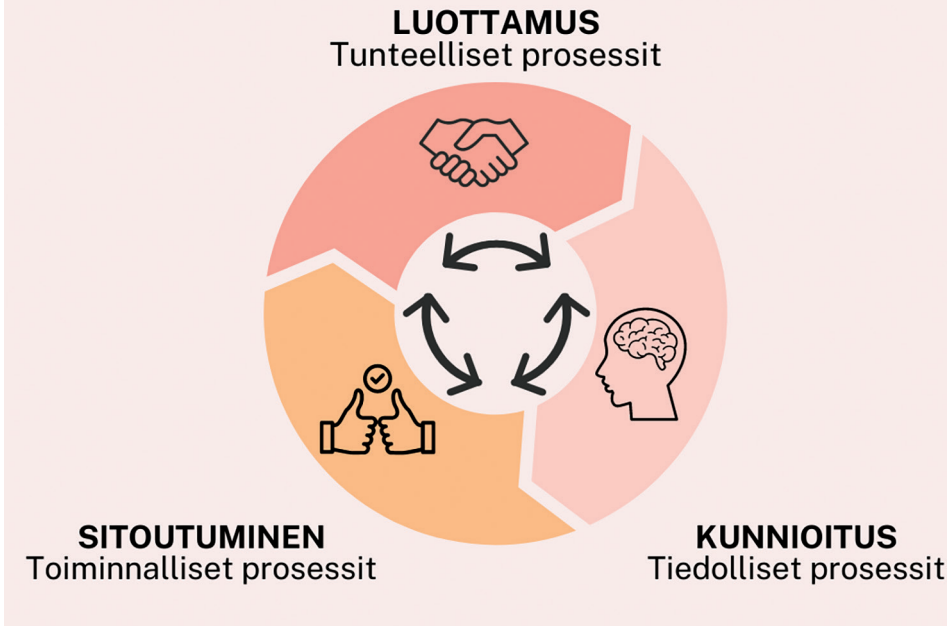
Tiedon jakamisen ja opettamisen rinnalla ammattitutkijan on ennen muuta osattava kuun-nella ja tunnistaa kanssatutkijan osaamista. Kanssatutkijan tietojen, taitojen, motivaatioiden, ideologioiden, harrastuneisuuden ja tekemisen tapojen kartoittaminen edesauttaa esimerkiksi Lohmeyerin (2019) kuvailemien rinnakkaispolkujen löytämisessä ja sitä myöten yhteisen maape-rän ja keskinäisen kunnioituksen rakentumisessa. Kanssatutkimus pitää sisällään luottamuksen kehittymisen siihen pisteeseen, että ammattitutkija voi delegoida tutkimustehtäviä yhteisen tie-don tuottamiseksi. Tähän liittyykin yksi kanssatutkimuksen haasteista; ihannetilanteessa kans-satutkijat ovat mukana määrittelemässä tutkimuksen tarpeita, asetelmia ja kysymyksiä. Eivätkö tutkimuksen auktoriteettiasemoinnit olekin jo pitkälle määritellyt, jos kanssatutkijat liittyvät mukaan vasta tutkimusprosessin myöhemmissä vaiheissa?

Kokemuksemme mukaan kanssatutkimus sisältää moniulotteisia tunteellisia, tiedollisia ja toiminnallisia prosesseja, joissa auktoriteettia otetaan ja annetaan. Omiin ja kanssatutkijoiden kokemuksiin perustuen olemme tunnistaneet kolme olennaista kanssatutkimuksen sisältämiin kohtaamisiin liittyvää kokemusten tihentymää, jotka kaikki katsovat kohti vertaisuuden ihan-netta. Tällaisia ovat luottamus, kunnioitus ja sitoutuminen. Nämä sekä tukevat että haastavat toinen toisiaan. Samalla erilaiset kokemusten ulottuvuudet avaavat näkymiä siihen, mitä voitai-siin kutsua tasavertaisuuden vallankumoukseksi. Tavoitteena (tasa)vertaisuus ei kuitenkaan ole yksiselitteinen eikä ongelmaton. Vertaisuuden moniulotteisuutta, mahdollisuuksia ja haasteita tarkastellaan seikkaperäisesti ja kriittisesti teoksen seuraavassa luvussa.

Tasavertaisuuden vallankumous haastaa pohtimaan myös käsitystämme vallasta. Kanssatut-kimuksessa valta näyttäytyy yksisuuntaisen hallitsevuuden sijaan kaksi- tai monisuuntaisena, jaettuna ja muuttavana ”kanssavaltana” (*power-with*) (Allen, Forst & Haugaard 2014; myös Farr 2018). Tällainen yhteisöllinen, jaettu valta voi sisältää sekä normatiivisesti toivottavia että nor-matiivisesti havainnoitavia ulottuvuuksia (Allen, Forst & Haugaard 2014, 9). Se katsoo siis niin menneeseen, nykyisyyteen kuin tulevaisuuteen. Samalla se kutsuu tekemään ja tuottamaan uu-denlaista yhteistoiminnan kulttuuria eli pelkän kapinan sijaan tuottamaan uudenlaista toimin-taa, kuten Arendt (1990 [1963]) esitti pohtiessaan valtaa ja sen kumoamista.

Kanssatutkimus haastaakin niin ammatti- kuin kanssatutkijoita osallistumaan tasavertaisuu-den vallankumoukseen. Käytännössä tämä tarkoittaa sellaisten demokraattisten käytäntöjen ke-hittämistä, jotka tukevat kanssavallan toteutumista eli ihmisten yhteistoiminnan organisoimista yhdenvertaista osallistumista ja osallisuuden tunnetta vahvistavilla tavoilla (ks. esim. Salovaara & Bathurst 2018; myös Follett 2013 [1924]; ks. myös tämän teoksen edellinen luku). Myös tutki-mus ja tiedontuotanto kaipaavat siis uudenlaisia toimintamalleja sekä tutkimukseen liittyvien ja sen sisältämien poliittisten prosessien kehittämistä. Seuraavassa kuviossa (Kuvio 7. Kanssavalta kanssatutkimuksessa: Tasavertaisuuden rakentumisen prosessit) olemme pyrkineet havainnol-listamaan tasavertaisuuden vallankumousta ja siihen liittyviä yhteistoiminnallisia prosesseja tunteellisten, tiedollisten ja toiminnallisten elementtien vuorovaikutuksena. Kuvio esittää, että kanssavalta kiteyttää tasavertaisuuden ihanteen kanssatutkimuksessa.

Kanssavalta kanssatutkimuksessa: Tasavertaisuuden rakentumisen prosessit

Kuvio 7. Kanssavalta kanssatutkimuksessa: Tasavertaisuuden rakentumisen prosessit.

Kanssavallan tavoittelu on mahdollista jakaa kolmeen prosessiin, joita ovat 1) tunteelliset prosessit, jotka tähtäävät vastavuoroisen luottamuksen rakentamiseen, 2) tiedolliset prosessit, joiden tavoitteena on vahvistaa tietämisen erilaisuuksien kunnioitusta, sekä 3) toiminnalliset prosessit, joiden ihanteena on mahdollisuus sitoutua pitkäkestoiseen tutkimusprosessiin. Nämä erilaiset tasavertaisuuden rakentamiseen liittyvät ulottuvuudet – luottamus, kunnioitus ja sitoutuminen – eivät ole toisensa poissulkevia vaan ne edellyttävät ja tukevat toisiaan. Esimerkiksi luottamuksen rakentamiseen tarvitaan sitoutumista eikä tasavertaisuus taas voi rakentua ilman kunnioitusta.

Edellä esitetty tasavertaisuuden vallankumousta edistävä kokemusten kolminaisuus koskettaa niin ammatti- kuin kanssatutkijaa, jotka kanssatutkimus kutsuu mukaan refleksiivisyyden prosessiin. Yhdysvaltalainen filosofi Linda Zagzebski (2013) onkin todennut auktoriteetin ja luottamuksen suhdetta pohtiessaan, että refleksiivinen työ vaatii paitsi luottamusta niin myös itseluottamusta. Sennett (2004) taas on todennut, että vastavuoroinen kunnioitus vaatii myös itselukunnioitusta. Kokemuksemme mukaan kanssatutkimukseen liittyvä valta-asetelmien haastaminen edellyttää sekä ammatti- että kanssatutkijan henkilökohtaista itserefleksiivisyyttä kuin myös kaikkien tutkimuksen osapuolten välistä yhteistä reflektiota. Niin vallan hierarkioiden kuin auktoriteettien osalta ammattitutkija ja kanssatutkija ovat oikeutettuja omiin kokemuksiinsa, omiin todellisuksiinsa ja omiin tietokäytänteisiinsä. Tällaiset vapauden ja vastuun ristipaineet

ja niiden reflektointi ovat suuria haasteita sekä ammattitutkijalle että kansatutkijalle. Näiden haasteiden ratkaisemiseksi ei myöskään ole olemassa valmiita pakettiratkaisuja tai vakiintuneita käytäntöjä. Kokemustemme mukaan luottamuksen, kunnioituksen ja sitoutumisen kautta on kuitenkin mahdollista luoda tilaa tutkimuksessa tapahtuvalle aidolle vuoropuhelulle, jonka seurauksena kaikki tutkimuksen osallistujat voivat oppia ja muuttua.

Tässä luvussa käytetty lähdekirjallisuus löytyy teoksen *Kanssatutkimus: Ihanteet ja käytännöt* sivuilta 135-148. Teoksen pysyvä osoite on <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-359-042-7>